

MAHSULOT TANNARXI VA XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL QILISHNING XORIJ TAJRIBALARI

Utayev Navruzbek Husniddin o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti To'rtko'l fakulteti talabasi

e-mail:navruzutayev@gmail.com

Annotatsiya: Har bir xo'jalik yurituvchi subyekt o'zining faoliyatidan kelib chiqqan holda hisob siyosatini ishlab chiqadi va unda xarajatlarni hisobga olish va mahsulot tannarxini kalkulat qilish usulini belgilaydi. Xarajatlarni hisoblash ishlab chiqarish xarajatlarini hisobga olgan holda birlik narxlarini hisoblash uchun asos hisoblanadi. Har bir korxonada ishlab chiqarishning o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda hisoblab chiqiladigan tovar birliklari qabul qilinadi.

Kalit so'zlar: Rejalashtirish, analitik hisobot, me'yoriy boshqaruv, alohida hisoblash, me'yoriy tannarx.

Kirish:

Mahsulot tannarxi va xarajatlarni hisobini tashkil qilish — bu har qanday biznes faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, ishlab chiqarish jarayonlarining samarali boshqarilishini, mahsulotning haqiqiy narxini va kompaniyaning umumiy moliyaviy holatini aniqlashda katta ahamiyatga ega. Tannarxni to'g'ri hisoblash va xarajatlarni aniq belgilash orqali kompaniyalar raqobatbardoshligini oshirishi, resurslarni samarali taqsimlashi va foyda olish imkoniyatlarini kengaytirishi mumkin.

Xorijda mahsulot tannarxini hisoblashning bir qator ilg'or usullari va tajribalari mavjud. Ushbu tajribalar, asosan, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sohalarida qo'llaniladigan innovatsion usullarni o'z ichiga oladi. Xorijiy

amaliyotlarda, ayniqsa, narxlar va xarajatlarni aniq tahlil qilish uchun turli xil modellar va texnologiyalar, masalan, "Activity-Based Costing" (ABC), "Standard Costing" va "Target Costing" kabi usullar keng qo'llaniladi. Shuningdek, zamonaviy hisob-kitob tizimlari, ERP (Enterprise Resource Planning) dasturlari va bulutli texnologiyalar yordamida xarajatlarni va tannarxni hisoblash jarayoni yanada avtomatlashtirilgan va samarali bo'lmoqda.

Xorij tajribalariga tayanib, o'z biznes jarayonlarini takomillashtirishni istagan kompaniyalar, ularning xarajatlarni to'g'ri baholash orqali yaxshiroq qarorlar qabul qilishlari mumkin. Tannarx va xarajatlarni hisobini tashkil qilishdagi xorijiy tajribalarning o'rganilishi nafaqat iqtisodiy samaradorlikni oshirish, balki bozor raqobatida muvaffaqiyat qozonish imkoniyatlarini ham yaratadi.

Asosiy qism:

Xorijda mahsulot tannarxini hisoblashda bir qator ilg'or usullar keng qo'llaniladi. Ushbu usullar orqali kompaniyalar ishlab chiqarish jarayonlarini samarali boshqarishga, xarajatlarni aniqlashga va narx belgilashni optimallashtirishga erishadilar. Ba'zi eng mashhur usullarni ko'rib chiqamiz:

a. Activity-Based Costing (ABC)

Activity-Based Costing (ABC) — bu xarajatlarni aniq faoliyatlarga, ya'ni mahsulot ishlab chiqarish jarayonidagi har bir qadamga bog'lashga asoslangan usuldir. Ushbu model orqali xarajatlarni to'g'ri taqsimlash va to'g'ri mahsulot tannarxini aniqlash mumkin. ABC metodologiyasi xarajatlarni faqat mahsulotga bog'lashga emas, balki jarayonlar, resurslar va faoliyatlarga ham taqsimlashni ko'zda tutadi. Bu usul, ayniqsa, murakkab ishlab chiqarish jarayonlariga ega kompaniyalar uchun foydalidir.

Masalan, AQShda ishlab chiqarish sanoatida ABC metodidan keng foydalaniladi. Bu usul orqali kompaniyalar har bir jarayonning haqiqiy

xarajatlarini aniqlab, resurslarni optimal ravishda taqsimlash imkoniyatiga ega bo'ladilar.

b. Standard Costing

Standard Costing — bu mahsulot ishlab chiqarishda kutilgan xarajatlarni oldindan belgilash va ushbu standartlarga asoslanib haqiqiy xarajatlarni tahlil qilish metodidir. Bu usul, o'z navbatida, kompaniyaga mahsulot tannarxini nazorat qilish va bu boradagi o'zgarishlarni kuzatish imkoniyatini beradi. Agar haqiqiy xarajatlar standart xarajatlardan farq qilsa, kompaniya bu farqni tahlil qilib, zaruriy o'zgartirishlarni kiritishi mumkin.

Standard Costing usuli, ayniqsa, yuqori miqdordagi ishlab chiqarish quvvatiga ega bo'lgan yirik korxonalarda, masalan, avtomobil sanoatida keng qo'llaniladi. Bu metod yordamida ishlab chiqarish jarayonida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan turli xil xatoliklar va shubhalar tezda aniqlanadi va ularni bartaraf etish uchun choralar ko'riladi.

c. Target Costing

Target Costing — bu mahsulot ishlab chiqarishning maqsadli tannarxini belgilashga asoslangan usuldir. Ushbu usulda kompaniya avval mahsulotning sotish narxini aniqlaydi va undan foyda marjasini ajratadi. Keyinchalik, qolgan mablag'ni ishlab chiqarish xarajatlariga ajratadi. Boshqacha aytganda, bu usulda kompaniya o'zining kutilgan foydasini ko'zlab, mahsulot tannarxini optimallashtirishga harakat qiladi.

Target Costing usuli, ayniqsa, yuqori raqobat bozorida faoliyat yuritayotgan kompaniyalar uchun zarur. Misol uchun, Yaponiya avtomobil sanoati, Toyota kabi kompaniyalar bu usulni keng qo'llaydi, chunki bu ularga raqobatchilarga qarshi o'z mahsulotlarini arzon narxlarda taklif qilish imkoniyatini beradi.

Xulosa:

Mahsulot tannarxi va xarajatlarni hisoblash — har bir biznesning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishi uchun muhim ahamiyatga ega. Xorij tajribalari mahsulot tannarxini hisoblashda nafaqat an'anaviy metodlarni, balki zamonaviy texnologiyalarni, innovatsion usullarni ham qo'llash orqali biznes jarayonlarini yanada samarali va aniqlik bilan boshqarish imkonini beradi. Activity-Based Costing (ABC), Standard Costing, Target Costing kabi ilg'or metodlar kompaniyalarga xarajatlarni aniq tahlil qilish va mahsulot tannarxini optimallashtirishda yordam beradi.

Shuningdek, ERP tizimlari va bulutli texnologiyalar yordamida xarajatlar va tannarxni hisoblash jarayonlari yanada avtomatlashtirilgan bo'lib, kichik va o'rta bizneslarga ham samarali boshqaruv imkoniyatlarini taqdim etadi. Xorijda qo'llanilayotgan Lean Manufacturing, Six Sigma, va Kaizen kabi boshqaruv usullari ishlab chiqarish jarayonlaridagi chiqindilarni kamaytirish va resurslardan samarali foydalanishni ta'minlaydi.

Shu bilan birga, mahsulot tannarxini hisoblashda yuzaga keladigan xatoliklar va muammolarni bartaraf etish uchun, kompaniyalar bir nechta usullarni kombinatsiya qilish, tizimli nazoratni kuchaytirish va mutaxassislarni jalb qilish orqali o'z faoliyatlarini takomillashtirishi mumkin. Xorijiy tajribalar, shu bilan birga, mahsulot tannarxini hisoblashda strategik yondashuvni shakllantirishga yordam beradi, bu esa kompaniyaning raqobatbardoshligini oshirishi va bozorda barqaror o'rnini mustahkamlashga olib keladi.

Natijada, mahsulot tannarxi va xarajatlar hisobini to'g'ri tashkil qilishning xorij tajribalariga tayanish, nafaqat moliyaviy natijalarni yaxshilash, balki uzoq muddatda biznesning o'sishi va rivojlanishiga ham katta turtki beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. *SH.T.Ergasheva, Abdusalomova N.B Boshqaruv hisobi.Toshkent-2021*
2. *B.Y.Maxsudov. Boshqaruv hisobiga kirish.(O`quv qo`llanma).Toshkent-2022*
3. <https://dictionary.tsue.uz>
4. **Lucey, T. (2012).** Costing: An Introduction to Management Accounting. Thomson Learning.